

УДК 315

Державне регулювання позашкільної освіти: сучасні виклики та перспективи

STATE REGULATION OF EXTRACURRICULAR EDUCATION: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS

ШАБАЄВА Людмила – старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6728-2047>

ЯШИНА Олена – старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4972-749X>

SHABAIEVA Liudmyla – Senior Lecturer of the Department of Health Education and Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych str., Dnipro, 49006, Ukraine

YASHYNA Olena – Senior Lecturer of the Department of Health Education and Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych str., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті авторами здійснено комплексний аналіз чинної нормативно-правової бази та наукових джерел, присвячених визначенню ключових понять: «державне управління», «позашкільна освіта», «партнерство», «стратегія». Здійснене дослідження дало змогу виокремити особливості, що формують сучасні пріоритети у сфері позашкільної освіти, та охарактеризувати її основні складові як елемент відкритого освітнього середовища. Таке середовище передбачає налагодження ефективної комунікації й взаємодії між усіма соціальними й освітніми суб'єктами без наявності бар'єрів чи адміністративних обмежень. Особливу увагу автори приділили аналізу Стратегії розвитку позашкільної освіти в Україні, яка виступає важливим документом стратегічного планування у сфері державного управління освітою. Встановлено, що перспективним напрямом розвитку є посилення регулюючих повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері освіти, що має забезпечити узгодженість дій між різними рівнями управління та підвищити якість освітніх послуг. У роботі розкрито нормативно-правові, організаційні та фінансові аспекти функціонування позашкільної освіти, що є основою для формування ефективної державної політики у цій галузі. Запропоновано конкретні рекомендації щодо її вдосконалення, зокрема шляхом інтеграції до європейського освітнього простору, орієнтації на компетентнісний підхід та модернізації професійного розвитку педагогів. Обґрунтовано необхідність підвищення рівня емоційної стійкості фахівців і запропоновано алгоритм подолання професійних викликів. Також акцентовано увагу авторів на актуальних викликах, що постали перед системою позашкільної освіти в Україні, та проаналізовано чинники, що їх спричинили. Наголошено на важливості пошуку інноваційних

підходів до публічного управління позашкільною освітою з боку як державних органів, так і органів місцевого самоврядування, що має сприяти ефективному реагуванню на потреби сучасного суспільства.

Ключові слова: державне регулювання позашкільної освіти, позашкільна освіта, законодавча база, стратегія.

Abstract. In the article, the authors conducted a comprehensive analysis of the current regulatory framework and scientific sources devoted to the definition of key concepts: «public administration», «out-of-school education», «partnership», «strategy». The conducted research made it possible to identify the features that shape modern priorities in the field of out-of-school education and characterize its main components as an element of an open educational environment. Such an environment involves the establishment of effective communication and interaction between all social and educational entities without barriers or administrative restrictions. The authors paid special attention to the analysis of the Strategy for the Development of Out-of-School Education in Ukraine, which is an important strategic planning document in the field of public education management. It was established that a promising direction of development is to strengthen the regulatory powers of central executive authorities in the field of education, which should ensure consistency of actions between different levels of government and improve the quality of educational services. The paper reveals the regulatory, organizational and financial aspects of the functioning of extracurricular education, which is the basis for the formation of effective state policy in this area. Specific recommendations are proposed for its improvement, in particular through integration into the European educational space, orientation on a competency-based approach and modernization of the professional development of teachers. The need to increase the level of emotional stability of specialists is substantiated and an algorithm for overcoming professional challenges is proposed. The authors also focus on the current challenges facing the extracurricular education system in Ukraine and analyze the factors that caused them. The importance of finding innovative approaches to public management of extracurricular education by both state bodies and local governments is emphasized, which should contribute to an effective response to the needs of modern society.

Key words: state regulation of extracurricular education, extracurricular education, legislative framework, strategy.

Вступ. У сучасному світі позашкільна освіта відіграє ключову роль у формуванні всебічно розвиненої особистості, розкритті творчого потенціалу та підготовці молоді до життя в умовах динамічних соціально-економічних змін. Вона доповнює формальну освіту, забезпечуючи можливості для набуття практичних навичок, розвитку інтересів і талантів, а також соціалізації дітей та молоді. Однак ефективне функціонування системи позашкільної освіти потребує чіткого державного регулювання, яке б враховувало потреби суспільства, виклики глобалізації, цифровізації та інші сучасні тенденції. Сьогодні Україна стоїть перед низкою проблем у цій сфері: недостатнє фінансування, нерівний доступ до якісних освітніх послуг, потреби в оновленні змісту і методів навчання, а також адаптацію до європейських стандартів. У зв'язку з цим дослідження державного регулювання позашкільної освіти, аналіз його сучасних викликів та перспектив розвитку є актуальним і важливим. Позашкільна освіта – це не лише додатковий інструмент для всебічного розвитку особистості, а й важлива складова майбутнього країни. У 2025 році держава відіграє ключову роль у підтримці та розвитку цієї сфери. Завдяки зусиллям уряду

та впровадженню нових ініціатив, позашкільна освіта отримала друге дихання, ставши доступнішою, інноваційнішою та більш структурованою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження державного регулювання позашкільної освіти в Україні виявляють низку проблем, серед яких - недофінансування, нерівний доступ до якісних послуг, недосконала нормативно-правова база та слабка інтеграція в загальну освітню політику. Децентралізація покращила ситуацію в окремих регіонах, але поглибила нерівність. Законодавчі прогалини щодо ліцензування, стандартизації та контролю якості ускладнюють ефективне функціонування системи. Особливої уваги потребує цифровізація, інклюзія та адаптація до євроінтеграційних викликів. Приватні ініціативи, попри інноваційність, стикаються з адміністративними бар'єрами. Перспективи розвитку бачаться у посиленні державної підтримки, стандартизації, впровадженні цифрових технологій і залученні громадськості до управління позашкільною освітою. Серед публікацій за порушеною тематикою актуальними є наукові дослідження Єрмоленко С. Я. [5], Захарченко М. В. [4], Биковської О. В. [1] та колективу авторів, серед яких Бойко А. Е., Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Литовченко О. В. Мачуський В. В. [9]. В їх працях порушуються ключові напрями її трансформації та адаптації до нових викликів. Аналізуються стратегічні орієнтири розвитку цієї сфери, зокрема оновлення змісту, кадрового потенціалу, інтеграція з формальною освітою та потреба в інституційній підтримці. Значна увага приділяється цифровізації, де розглядаються як виклики (нерівний доступ, технічні обмеження), так і нові можливості для персоналізації освітнього процесу. У роботах представлено інноваційні моделі організації діяльності закладів, що відповідають концепції Нової української школи, а також методичне забезпечення цих змін. Окремо розглядається соціальний вимір позашкільної освіти - її роль у розвитку громад, формуванні освітнього простору, важливість соціального партнерства з громадськими організаціями, бізнесом та органами влади. Також дослідження відображають вплив актуальних викликів - демографічних змін, війни, реформ і цифрової трансформації - та шляхи реагування системи позашкільної освіти на ці обставини. Усе це свідчить про поступове, але цілеспрямоване оновлення позашкільної освіти як важливої складової національної освітньої політики.

Метою статті є аналіз законодавчих і нормативно-правових документів про державне регулювання позашкільної освіти, сучасний зміст державного замовлення на вдосконалення системи позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах глобалізації та стрімкого технологічного прогресу позашкільна освіта набуває особливого значення, оскільки вона доповнює формальну освітню систему, розвиває креативність, соціальні навички та професійні компетенції учнів. В Україні ця сфера зазнає значних змін у зв'язку з реформами освіти, децентралізацією, впровадженням інклюзивного навчання та інтеграцією до європейського освітнього простору. Однак ефективне функціонування позашкільної освіти неможливе без чіткого державного регулювання, яке враховує соціальні, економічні та культурні виклики [1]. Держава визнала позашкільну освіту важливим чинником формованих соціального капіталу та розвитку молоді, тому в 2025 році запустила низку масштабних програм підтримки. Серед ключових ініціатив виділено програму «Національний фонд розвитку позашкільної освіти». Ця програма надає фінансування навчальним центрам, гурткам, мистецьким школам та спортивним секціям. Завдяки цьому, навіть у найвіддаленіших регіонах відкрилися нові можливості для дітей, а також грантові програми для інноваційних проєктів. Держава активно стимулює використання сучасних технологій у позашкільній освіті. Гуртки робототехніки, ІТ-студії, лабораторії

доповненої реальності тепер доступні тисячам дітей, підтримка обдарованої молоді. Уряд надає стипендії та гранти для талановитих дітей, які досягають успіхів у мистецтві, спорті, науці чи техніці. Такий підхід мотивує молодь розвиватися та досягати нових вершин [4]. Програма «Школа поруч» спрямована на створення доступних позашкільних центрів у кожному районі, де діти можуть займатися як мистецтвом, так і програмуванням. Вона суттєво розширила охоплення та забезпечила рівні можливості для навчання незалежно від місця проживання. У 2025 році важливим досягненням стало оновлення законодавства: ухвалено закон про державні гарантії у сфері позашкільної освіти, який гарантує безоплатний доступ до базових програм. Приватні центри отримали податкові пільги в обмін на соціальні квоти для дітей із вразливих груп. Прийняття закону щодо цифрової освіти сприяє інтеграції цифрових технологій у позашкільні програми, включаючи створення онлайн-платформ для дистанційного навчання. Збільшення Урядом фінансування на перепідготовку кадрів дозволяє вчителям опановувати нові методики та технології викладання. Такі законодавчі зміни створили сприятливі умови для розвитку позашкільної освіти, зробивши її сучаснішою та доступнішою для кожного [3].

У методичному посібнику «Інноваційний розвиток позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» йдеться про ряд важливих змін в позашкільлі в 2025 році, а саме було ухвалено низку важливих змін до закону про позашкільну освіту [10], що забезпечують більш гнучке та доступне навчання для дітей з різних соціальних груп; розроблено програму розвитку позашкільної освіти на 2025-2030 роки – стратегічний документ, що містить основні напрямки розвитку, зокрема підтримку інклюзивних ініціатив, розвиток цифрових технологій та оновлення матеріально-технічної бази; ініційовано програму «Освіта без кордонів», що забезпечує доступ до позашкільної освіти для дітей з обмеженими можливостями [6].

Також у вищезазначеному посібнику йдеться про те, що позашкільна освіта, реагуючи на сучасні виклики, відіграє важливу роль у забезпеченні всебічного розвитку дитини, зокрема у сфері виховання, освіти та психосоціальної підтримки. В умовах зростання значущості національної свідомості особливої ваги набуває реалізація положень Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». У посібнику наголошується на важливості формування у дітей та молоді національної ідентичності як складової громадянської зрілості. Крім того, розглядається Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, що задає орієнтири для забезпечення фізичної, інформаційної, цифрової та соціальної доступності у позашкільній освіті. У контексті реформування освітньої системи акцентовано увагу на безперервності реформи Нової української школи, що узгоджується з Проєктом Плану відновлення України, де серед пріоритетів — зміцнення безпеки, євроінтеграція, розвиток STEM та медіаосвіти, а також формування ключових компетентностей для сталого розвитку. [6].

Загальновідомо, що позашкільна освіта – це добровільна форма навчання, спрямована на розвиток творчих здібностей, професійних навичок, соціальної активності та здорового способу життя. Вона включає: гуртки, секції, студії; дитячі та молодіжні організації; онлайн-курси та дистанційні програми; науково-дослідні та мистецькі проєкти. Колектив авторів у методичному посібнику «Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти» наголошує, що позашкільна освіта виконує важливі функції: компенсаційну — для подолання прогалин шкільної програми, адаптаційну — сприяє соціалізації дітей, та розвиваючу — формує критичне мислення і креативність. У посібнику подано аналіз моделей державного регулювання позашкільної освіти у світі: централізовану (Франція), ліберальну (США), соціально-орієнтовану (Швеція) та змішану (ЄС, Скандинавія). Зазначено, що в Україні система

регулювання позашкілля трансформується під впливом реформ, зокрема Нової української школи та децентралізації. Законодавча база, зокрема Закон «Про освіту» (2017) визначає ключові засади та типи установ. Водночас існують проблеми: нормативна неузгодженість на місцях, а також низький рівень інклюзивності — лише 15% закладів створили повноцінні умови для дітей з особливими потребами [9].

Науковці констатують той факт, що після децентралізації управління позашкільною освітою перейшло до: Міністерства освіти і науки України, як загальна координація; органів місцевого самоврядування, як фінансування та контроль; обласних департаментів освіти, як методичне забезпечення; структура позашкільної освіти в Україні є досить розгалуженою, але водночас — нерівномірно розвиненою. Попри значну частку державних і комунальних установ, існує істотна диспропорція між містом і селом: у мегаполісах можливостей значно більше, тоді як у сільських громадах доступ до позашкільної освіти є обмеженим. До ключових проблем належать технічна застарілість бази закладів - більшість із них не відповідає сучасним освітнім вимогам — та кадровий дефіцит: лише 40% педагогів мають відповідну спеціалізовану підготовку. У цьому контексті актуальною є необхідність оновлення інфраструктури, запровадження програм підвищення кваліфікації кадрів і посилення підтримки на місцевому рівні для забезпечення рівного доступу до якісної позашкільної освіти [8].

Сучасна система державного регулювання позашкільної освіти в Україні перебуває на етапі активних змін. Попри позитивні зрушення, такі як децентралізація та поява нових форматів навчання, залишаються виклики: нерівний доступ, слабе фінансування та інфраструктура. Подальший розвиток вимагає оновлення законодавства, залучення інвестицій і впровадження європейських практик. Тренди 2024–2025 років свідчать про позитивну динаміку: частка приватних центрів зросла до 35%, фінансування STEM-напрямів - на 40%, а охоплення онлайн-форматами в селах - на 120%. Запроваджено нову систему державних грантів для інклюзивних програм. У «Стратегії розвитку позашкільної освіти» акцентовано на розвитку професійної компетентності педагогів та зміцненні управлінської складової. Ключовими є розвиток державно-громадського управління та модернізація управлінських підходів у закладах позашкільної освіти. У 2025 році держава стала не лише регулятором, а й партнером у розвитку позашкільної освіти. Через партнерство з бізнесом відкриваються нові можливості: ІТ-компанії створюють технолабораторії, банки інвестують у фінансову грамотність. За підтримки держави (пільги, гранти) ця синергія формує нову освітню екосистему. Інновації також трансформують позашкільну освіту. Штучний інтелект, глобальні онлайн-платформи створюють інтерактивне, доступне середовище, що стимулює зацікавленість та розвиває ключові навички. Забезпечення рівного доступу залишається пріоритетом державної політики.

Висновки. Позашкільна освіта є ключем до розвитку талантів, формування лідерських якостей та підготовки нового покоління, здатного долати виклики сучасного світу. Інвестиції в цей напрям є інвестиціями в майбутнє держави. Підтримуючи позашкільну освіту, ми створюємо умови для розвитку інноваційної економіки, соціальної стабільності та культурного збагачення. Подальша підтримка позашкільної освіти має бути системною: забезпечення рівного доступу до освітніх програм для всіх дітей; підготовка висококваліфікованих педагогів для роботи у сучасному освітньому середовищі; залучення нових партнерів, які готові підтримати розвиток інноваційних проєктів. У контексті публічного управління в галузі освіти та культури позашкільна освіта в Україні у 2025 році постає як стратегічний інструмент формування людського капіталу, соціальної згуртованості та інноваційного потенціалу молоді. Ефективне державне регулювання, підтримка кадрового розвитку, оновлення інфраструктури

та законодавча модернізація забезпечують умови для рівного доступу до якісної позашкільної освіти та її сталого розвитку в умовах глобальних викликів і євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Биковська О. В. Стратегічні орієнтири розвитку позашкільної освіти в Україні. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2020. № 1. С. 45–52.
2. Биковська О. В. Нові алгоритми творчості: кафедра позашкільної освіти. Тижневик «Освіта». 2017. № 48-49. С. 2.
3. Державна служба якості освіти України. Позашкільна освіта в умовах воєнного стану: безпечне освітнє середовище як складова внутрішньої системи забезпечення якості освіти. URL: [https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voiennoho/](https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voiennoho) (дата звернення 12 травня 2025).
4. Захарченко М. В. Цифрові технології в позашкільній освіті: виклики та можливості. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2021. № 3. С. 78–85.
5. Єрмоленко С. Я. Освітній простір позашкілля: стратегії розвитку та соціальні ефекти. Харків: Вид-во НУА, 2021. 156 с.
6. Інноваційний розвиток позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : метод. посіб. / авт. кол. А. Е. Бойко[та ін.] ; за ред. В. В. Мачуського ; Ін-т проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 223 с.
7. Кравченко О. О. Соціальне партнерство як чинник розвитку позашкільної освіти. Педагогічний дискурс. 2019. № 12. С. 34–40.
8. Литовченко, О. Позашкільна освіта у контексті сучасних викликів та освітніх реформ. Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2023. 21 с.
9. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : методичний посібник / А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко; за ред. В. В. Мачуського. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075> (дата звернення 12 травня 2025).
10. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення 12 травня 2025).
11. Методичні матеріали за напрямками позашкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilnaosvita/metodichni-materiali-za-napryamamipozashkilnoyi-osviti> (дата звернення 12 травня 2025).
12. Про організацію роботи закладів позашкільної освіти: лист МОН України від 14.04.2022р. № 1/4142-22 URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/27/lyst-mon-vid14-04-2022-1-4142-22-pro-orhanizatsiiu-robotyzakladiv-pozashkil-noi-osvity/> (дата звернення 12 травня 2025).

References

1. Bykovska, O. V. (2020) Stratehichni oriientyry rozvytku pozashkilnoi osvity v Ukraini [Strategic guidelines for the development of extracurricular education in Ukraine]. Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy, 1, 45–52. [in Ukrainian].
2. Bykovska, O. V. (2017). Novi alhorytmy tvorchosti: kafedra pozashkilnoi osvity [New algorithms of creativity: Department of Extracurricular Education]. Tyzhnevyyk «Osvita», 48-49, 2. [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy. Pozashkilna osvita v umovakh voiennoho stanu: bezpechne osvitnie seredovyshe yak skladova vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity [Out-of-school education under martial law: a safe educational environment as a component of the

internal system for ensuring the quality of education]. URL: [https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voiennoho/](https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voiennoho) (accessed 12 May 2025), [in Ukrainian].

4. Zakharchenko, M. V. (2021). Tsyfrovi tekhnolohii v pozashkilnii osviti: vyklyky ta mozhlyvosti [Digital technologies in extracurricular education: challenges and opportunities]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 3, 78–85. [in Ukrainian].

5. Yermolenko, S. Ya. (2021). Osvitnii prostir pozashkillia: stratehii rozvytku ta sotsialni efekty [Out-of-school educational space: development strategies and social effects]. Kharkiv: Vyd-vo NUA. [in Ukrainian].

6. Innovatsiinyi rozvytok pozashkilnoi osvity v umovakh realizatsii kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Innovative development of extracurricular education in the context of implementing the concept of «New Ukrainian School»]: metod. posib. / avt. kol. A. E. Boiko[ta in.] ; za red. V. V. Machuskoho ; In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy. Ivano-Frankivsk: NAIR, 2023. [in Ukrainian].

7. Kravchenko, O. O. (2019). Sotsialne partnerstvo yak chynnyk rozvytku pozashkilnoi osvity [Social partnership as a factor in the development of extracurricular education]. *Pedahohichnyi dyskurs*, 12, 34–40.

8. Lytovchenko, O. (2023). Pozashkilna osvita u konteksti suchasnykh vyklykiv ta osvitnikh reform [Out-of-school education in the context of modern challenges and educational reforms]. In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy. Kyiv, [in Ukrainian].

9. Modernizatsiia orhanizatsii osvitnoho protsesu v zakladakh pozashkilnoi osvity :metodychni posibnyk [Modernization of the organization of the educational process in institutions of extracurricular education: methodological manual] / A. E. Boiko, V. V. Verbytskyi, A. V. Korniienko, O. V. Lytovchenko; za red. V. V. Machuskoho. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 2020. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075> (accessed 12 May 2025), [in Ukrainian].

10. Pro pozashkilnu osvitu [About extracurricular education]: Zakon Ukrainy vid 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (accessed 12 May 2025), [in Ukrainian].

11. Metodychni materialy za napriamamy pozashkilnoi osvity [Methodological materials in the areas of extracurricular education]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilnaosvita/metodichni-materiali-za-napryamamipozashkilnoyi-osviti> (accessed 12 May 2025), [in Ukrainian].

12. Pro orhanizatsiiu roboty zakladiv pozashkilnoi osvity [On the organization of the work of extracurricular educational institutions]: lyst MON Ukrainy vid 14.04.2022p. № 1/4142-22 URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/27/lyst-mon-vid14-04-2022-1-4142-22-pro-orhanizatsiiu-robotyzakladiv-pozashkil-noi-osvity/> (accessed 12 May 2025), [in Ukrainian].